

SOPIVASTI PUHELIAS – NUOREN PUHUJANA ASEMOITUMINEN JÄLKIHUOLLON SIIRTONEUVOTTELUSSA

Riikka Korkiamäki: *YTT, professori, Tampereen yliopisto*

Pirjo Turtiainen: *VTT, tutkija*

Tarja Vierula: *YTT, yliopistonlehtori, Tampereen yliopisto*

riikka.korkiamaki@tuni.fi; piturt@outlook.com;

tarja.vierula@tuni.fi

Janus vol. 33 (4) 2025, 386–408

Tiivistelmä

Artikkelissa tarkastellaan kahta lastensuojelun avohuollosta jälkihuoltoon siirtymässä olevan nuoren asiakasneuvottelua, jotka poikkeavat toisistaan siten, että ensimmäisessä neuvottelussa nuori on vaitelias ja toisessa runsaasti äänessä. Nauhoitettujen neuvottelujen vaiheittaiseen lähiluentaan, tutkijatriangulaatioon sekä minä-, sinä- ja hän-ilmausten kvantifointiin perustuvassa analyysissä kysytään, mitä nuoren asemoituminen ”hiljaiseksi” tai ”puheliaaksi” neuvotteluissa merkitsee. Tulosten perusteella siirtoneuvottelut ovat institutionaalisen vuorovaikutuksen tilanteita, joita ohjaavat instituution tavoitteet ja käytännöt, mutta nuoren asemoituminen vaikenevaksi tai puheliaaksi vaikuttaa keskustelujen sisältöön, niiden symmetriaan, ammattilaisten rooleihin ja työskentelyn onnistumiseen erityisesti nuoren ymmärretyksi tulemisen ja vuorovaikutussuhteen muotoutumisen näkökulmista. Artikkelissa päädytään pohtimaan, asettaako kielen ja puheen valta-asema sosiaalityön käytännöissä nuoret asiakkaat eriarvoiseen asemaan heidän saamiensa yksilöllisten ja tarkoituksenmukaisten palvelujen suhteen.

JOHDANTO

Lasten ja nuorten parissa toteutettavan sosiaalityön ideologinen perusta nojaa lasten oikeuksien, toimijuuden ja kuulluksi tulemisen periaatteille. Nämä lapsi- ja nuorilähtöisyyden perusajatukset toteutuvat sosiaalityön ammatillisissa käytännöissä esimerkiksi pyrkimyksenä mahdollistaa lapsille omien ajatustensa ja näkemystensä esille tuominen. (Jaakola ym. 2023.) Se, miten kuulluksi tulemisen ideologiaa toteutetaan, vaihtelee muun muassa lapsen tai nuoren iän, tarpeiden, tilanteen ja palvelun mukaan (Hotari ym. 2013). Tämän artikkelin kontekstina on täysi-ikäistyvien nuorten siirtyminen lastensuojelun avohuollon asiakkuudesta jälkihuollon piiriin. Siirtymä konkretisoituu hallinnollisesti asiakasneuvottelussa, jota kutsumme aineistomme ammattilaisten tapaan siirtoneuvotteluksi. Tällöin nuoren mahdollisuutta ilmaista itseään raamittaa muun muassa hänen tunnustamisensa itsenäisiin päätöksiin ja itsensä ilmaisemiseen kykenevänä, aikuistuvana sosiaalityön asiakkaana.

Lastensuojelun jälkihuolto on institutionaalista toimintaa, mikä määrittää ammattilaisten ja nuorten välisen vuorovaikutuksen luonnetta. Aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että kielellä on keskeinen asema institutionaalisen vuorovaikutuksen tuottamisessa (ks. esim. Aaltonen ym. 2018), ja siksi sosiaalityön ympäristöissä on tärkeää tutkia kielenkäyttöä. Institutionaalisen vuorovaikutuksen kieli on tyypillisesti puhe- tai tekstimuotoista, vaikka vaihtoehtoisia kommunikaation tapoja hyödynnetäänkin enenevässä määrin (esim. Karjalainen & Wallenius-Penttilä 2020; Paananen ym. 2023). Erityisen merkittävässä asemassa on puhe, vaikka myös tekstimuotoiset asiakirjat ovat keskeisiä institutionaalisen vuorovaikutuksen kanavia (esim. Günther 2015; Vierula 2017).

Tämä artikkeli fokusoituu puheen ja puhumisen tarkasteluun. Puhe korostuu lasten ja nuorten sosiaalityössä, sillä sen ajatellaan olevan heille kirjallista ilmaisua saavutettavampaa. Lasten ja nuorten kognitiiviset kyvyt ja aikuisia vähäisempi kokemus niin sanotusta asiakirjakielestä saattavat rajoittaa tekstimuotoisen ilmaisun ymmärtämistä (ks. Jaakola ym. 2024). Lapsi- ja nuorilähtöinen sosiaalityö korostaakin ikätasoista ilmaisua ja asioiden selittämistä tavalla, jonka kukin asiakaslapsi tai -nuori kykenee sisäistämään (STM 2019b, 67, 70). Tavanomaisia suullisen vuorovaikutuksen tilanteita lastensuojelussa ovat erilaiset keskustelut, haastattelut ja neuvottelut, joista toiset ovat formaaleja ja toiset epämuodollisempia (Hyvärinen & Pösö 2018).

Korkiamäki, Turtiainen & Vierula

Olellaisesta asemastaan huolimatta puhe tai puhuminen ei ole itsestäänselvyys, ja sosiaalityössä kohdataan myös tilanteita, joissa asiakas ei puhu. Haastavia suullisen vuorovaikutuksen tilanteita on todettu esimerkiksi vammaisten (Ahponen 2009), vieraskielisten (Jäppinen ym. 2024) ja pienten lasten (Muukkonen & Tulensalo 2018) kohdalla. Tavatonta ei myöskään ole, että nuori osoittaa toimijuuttaan vaikenemalla (Aaltonen ym. 2018). Joskus vaikeneminen voi puolestaan johtua siitä, ettei nuoren ”kerronnalliselle toimijuudelle” (Kemppainen ym. 2023) ole tilaa: vuorovaikutus voi olla instituutio-, organisaatio- tai työntekijävetoista, tai nuori voi kokea turvattomuutta tai luottamuksen puutetta (Anis 2008, 95; Aaltonen ym. 2018). Tutkimuksissa vaikenemista on tarkasteltu nonkommunikationa (esim. Ketola ym. 2002), vastapuheena (Jokinen ym. 2004), tabuluonteisten ja sensitiivisten asioiden sanoittamisen vaikeutena (Pohjola 2009) ja hiljaisuutena (esim. Honkasalo 2004). Toisaalta haastavia voivat olla myös vuorovaikutustilanteet, jotka nuori ottaa haltuunsa puhumalla paljon. Ammattilaisten näkökulmasta asiakasneuvottelun tavoitteiden saavuttaminen saattaa olla vaikeaa, jos ensisijaisesti nuori ohjaa keskustelun kulkua.

Tässä artikkelissa tarkastelemme kahta avohuollosta jälkihuoltoon siirtymässä olevan nuoren asiakasneuvottelua tapauksina, joista toisessa nuori vaikenee ja toisessa puhuu paljon. Kysymme, *mitä nuoren asemoituminen ”hiljaiseksi” tai ”puheliaaksi” merkitsee jälkihuollon siirtoneuvottelussa*. Tutkimuksemme ei ole keskusteluanalyyttistä puhuja-asemien tutkimusta, mutta hyödynnämme asemoitumisen (*positioning*, ks. Davies & Harré 1999) käsitettä analysoidessamme, mitä nuoren ”hiljaisuus” tai ”puheliaisuus” – passiivisuus tai aktiivisuus oman äänensä käyttäjänä – siirtoneuvottelussa merkitsee. Asemoitumisella tarkoitamme nuoren ratkaisua käyttää ääntään passiivisesti eli vaieten tai keskustelusta vetäytyen, tai aktiivisesti tilaa puheen kautta ottaen. Asemoitumisen käsitteellä haluamme korostaa, että nuori ottaa kantaa ja neuvottelee positioistaan vuorovaikutustilanteissa sen sijaan, että tietynlaiset asemat automaattisesti lankeaisivat hänelle (emt.).

Jälkihuollon asiakasneuvottelujen tarkastelu tilanteina, joissa nuorella tulisi olla mahdollisuus kertoa kokemuksistaan, ilmaista mielipiteensä ja kokea tulevaisuuden nähdänsä, kuulluksi ja ymmärretyksi, on tärkeää. Kyseiset kokemukset tai niistä paitsi jääminen ovat merkityksellisiä sekä nuoren tilanteisen tukemisen ja jälkihuollon palveluiden nuorilähtöisen järjestämisen näkökulmista että aikuisuuden nuoren itsetunnon, itseluottamuksen ja itsekunnioituksen kehittymisen kannalta (Vierula & Saukkola, tulossa 2026). Nuoren asemoituminen tietoisesti tai tahtomattaan vaikenevaksi tai puheli-

aaksi vaikuttaa keskustelujen sisältöön, aikuisten asemoitumiseen ja työskentelyn onnistumiseen. Sillä, millaiseksi ammattilaisen ja nuoren välinen vuorovaikutus jälkihuollon siirtoneuvottelussa muotoutuu, voi olla seurauksia heidän tulevan vuorovaikutussuhteensa laadulle ja siten nuorta tukevan jälkihuoltotyöskentelyn mahdollisuuksille.

Jälkihuollon siirtoneuvottelut institutionaalisen vuorovaikutuksena

Lastensuojelulain (417/2007) mukaan jälkihuoltoa tulee järjestää lapselle tai nuorelle huostassaolon ja sijaishuollon päättymisen sekä avohuollon tukitoimena toteutuneen, vähintään puoli vuotta kestäneen sijoituksen jälkeen. Harkinnanvaraisesti sitä voidaan järjestää myös muille lastensuojelun asiakkaana olleille nuorille. Nuori on oikeutettu jälkihuollon palveluihin kunnes täyttää 23 vuotta. Tavoitteena on tukea nuorta itsenäistymisessä ja sijaishuolto-paikasta kotiutumisen. Laissa säädetään myös jälkihuollon asiakkaana olevan nuoren toimeentulon ja asumisen turvaamisesta. (Emt.; STM 2019a.) Vuonna 2023 jälkihuollon piirissä oli 12 090 lastensuojelun sijais- tai avohuollosta itsenäistyvää 18 vuotta täyttänyttä nuorta (THL 2023a).

Jälkihuollon järjestämisvastuu on hyvinvointialueilla, jotka organisoivat jälkihuoltona tarjottavia palveluja eri tavoin. Vuonna 2022 jälkihuollosta noin kolme neljäsosaa toteutettiin osana lastensuojelua ja loput omana toiminnallisena kokonaisuutenaan tai osana aikuis-sosiaalityötä (Hirschovits-Gerz ym. 2022, 54). Myös jälkihuollon työskentelytavoissa on todettu kunta-, alue- ja työntekijäkohtaista vaihtelua (STM 2019a, 11). On tavallista, että nuoren asioista vastaava sosiaalityöntekijä vaihtuu jälkihuoltoon siirryttäessä, mikä on haastava tilanne nuorelle (Hirschovits-Gerz ym. 2022, 35, 57) ja usein myös työntekijälle (Korkiamäki ym. 2025). Siirtymää pyritään tukemaan vaihtelevin sosiaalityön ja -ohjauksen ammatillisin käytännöin, joista yksi on tässä artikkelissa tarkasteltujen siirtoneuvottelujen järjestäminen.

Siirtoneuvottelussa nuoren asiakkuus siirtyy hallinnollisesti avo- tai sijaishuollosta jälkihuoltoon. Neuvottelun tarkoituksena on nuorta ja hänen senhetkistä tilannettaan koskevan tiedon siirto. Yleensä samalla laaditaan jälkihuollon asiakassuunnitelma, ja neuvottelun sisältö noudattaa usein asiakassuunnitelmaan kirjattavaksi tarkoitettuja nuoren itsenäistymiseen ja aikuistumiseen liittyviä tarpeita ja

Korkiamäki, Turtiainen & Vierula

tavoitteita. Näitä ovat esimerkiksi oma koti ja valmiudet itsenäiseen asumiseen, sosiaaliset suhteet, taloustaidot ja taloudellinen tuki, terveydentila sekä kiinnittyminen opiskeluun ja työhön (THL 2023b). Lisäksi siirtoneuvotteluissa on tärkeää nuoren ja jälkihuollon työntekijöiden tutustuminen toisiinsa. Tämän ajatellaan luovan pohjaa tulevalle työskentelysuhteelle sekä madaltavan nuoren kynnystä yhteydenpitoon ja jälkihuollon palveluiden vastaanottamiseen.

Jälkihuollon siirtoneuvotteluja voidaan tarkastella sosiaalityölle tavanomaisina institutionaalisen vuorovaikutuksen tilanteina. Tällöin katse kohdistuu ammattilaisten ja asiakkaiden kohtaamisiin ja niiden institutionaalisiin reunaehtoihin (esim. Juhila 2018; Välikoski ym. 2020). Useimmiten siirtoneuvottelu on sosiaalitoimen tiloissa toteutuva tapaaminen, jossa ovat läsnä nuori, sijais- tai avo- huollon ja jälkihuollon työntekijät sekä mahdollisesti muita nuoren palveluverkoston ja sosiaalisen verkoston edustajia. Neuvottelun vuorovaikutus on sidottu instituution perustehtävän toteuttamiseen ja menettelytapoihin, mikä tarkoittaa, että työntekijällä on oikeus ja velvollisuus toimia organisaationsa käytäntöjen ja rutiinien mukaisesti (ks. Jokinen 2016). Asiakirjat, kuten erilaiset lomakkeet ja suunnitelmat, raamittavat ja suuntaavat tyypillisesti keskustelun kulkua (esim. Günther 2015), ja työntekijän tehtävä on huolehtia siitä, että keskustelu etenee tavoitteiden suuntaisesti. Yleensä vuorovaikutus noudattaa haastattelumuotoa, ja työntekijä on kysymysten esittäjän asemassa (Kalari & Raitakari 2021). Tämä tekee vuorovaikutuksesta epäsymmetristä ja saattaa asemoida asiakkaat alisteisesti suhteessa työntekijöihin (ks. Jokinen 2016). Lomakkeet, suunnitelmat ja työntekijävetoiset keskustelut kertovatkin paljon siitä, ”millainen tieto asiakkaasta ja hänen tilanteestaan on organisaation näkökulmasta kiinnostavaa” (emt. 142).

Osana institutionaalisen vuorovaikutuksen tutkimusperinnettä on analysoitu lasten ja nuorten mahdollisuuksia osallistua keskusteluun ja tuoda esiin kokemuksiaan. Heta Kemppainen kollegoineen (2023) puhuu kerronnallisen toimijuuden tilasta kuvatessaan institutionaalisis- sa vuorovaikutuksessa rakentuvaa tilaa, jossa lapsi voi kertoa kokemuksistaan. Oikaisu-, perustelu-, vastustus- ja aktiivisuuspuhe ilmentävät heidän mukaansa vahvaa ja epävarmuuspuhe heikkoa kerronnallisen toimijuuden tilaa (emt.). Suvi Raitakari (2006), Inkeri Eskonen (ym. 2006) ja Merja Anis (2008) puolestaan hyödyntävät puhuja-aseman käsitettä tarkastellessaan nuorten mahdollisuuksia osallistua keskusteluun. Heidän tutkimuksissaan kiinnostuksen kohteena ovat osapuolten oikeudet ja velvollisuudet sekä se, miten osapuolet tulevat tulkituiksi kohtaamisissa. Olen- naista on, ”kuka puhuu, kuka on pätevä puhumaan, kuka kysyy ja

Korkiamäki, Turtiainen & Vierula

kuka kuuntelee” (Raitakari 2006, 40). Huomiota on kiinnitetty myös puheenvuorojen määrään ja seurauksiin. Raitakari (2006, 189) havaitsi, että institutionaalisissa vuorovaikutustilanteissa aikuiset ovat usein äänessä eikä lapsen tai nuoren ole aina helppo osallistua keskusteluun tai käyttää tarjolla olevia ”puhumisen paikkoja” (Anis 2008, 95; Kemppainen ym. 2023).

Vaikka institutionaalinen vuorovaikutus on lähtökohtaisesti epäsymmetristä ja erilaisten valtasuhteiden sävyttämää (Pohjola 2009), valta on aina myös vuorovaikutuksessa muotoutuvaa ja ”osin neuvottelukysymys” (Eskonen ym. 2006, 39). Työntekijälle automaattisesti institutionaalisen aseman (ja aikuisuuden) myötä rakentuvan vallan ohella myös asiakas voi käyttää keskustelutilanteessa valtaa. Siinä missä työntekijällä on määrittely- ja päätösvaltaa (Raitakari 2006; Jokinen 2016), nuoren valta perustuu Raitakarin (2006, 188) mukaan ”hänen mahdollisuuteensa vastata tai olla vastaamatta, antaa tai olla antamatta informaatiota, tehdä välihuomautuksia, jatkaa esillä olevaa teemaa tai yrittää vaihtaa sitä”. Joskus nuoren vaikeneminen voi puolestaan ilmentää institutionaalisia valta-asetelmia ja työntekijävaltaa. Näin on esimerkiksi, jos nuori vaikenee kokemansa vastentahtoisuuden, epävarmuuden tai pelon vuoksi. Asemoitumiseen siirtoneuvottelutilanteessa voikin liittyä vahvoja valtaan ja vaikenemiseen liittyviä odotuksia (ks. Eskonen ym. 2006, 22), mutta keskusteluun osallistuvat voivat myös rakentaa ja säädellä puhuja-asemiaan (Raitakari 2006; Anis 2008, 96). Tarja Vierula (2017, 28) muistuttaa, että vaikka asiakkaat ja työntekijät voivat käyttää nonkommunikaatiota valta-asemansa osoittamiseen, kertomatta ja kysymättä jättämiseen ei aina sisälly vallan elementtejä.

Tässä artikkelissa emme tutki, miten asemoituminen nuorten ja työntekijöiden toimesta tapahtuu tai miten sitä vuorovaikutuksessa ”tehdään” (vrt. esim. Raitakari 2006; Kemppainen ym. 2023), vaan sitä, millaisena nuoren asemoituminen merkityksineen ja seurauksineen siirtoneuvotteluissa näyttäytyy. Nuoren asemoitumiseen toki vaikuttaa olennaisesti se, millaisena hän kokee itsensä ja omat toimintamahdollisuutensa. Lisäksi sillä, miten eri osapuolet tilanteessa asemoituvat, on yleensä seurauksia muiden asemoitumiseen sekä siten koko neuvottelun kulkuun ja mahdollisuuksiin saavuttaa sille asetetut tavoitteet. (Raitakari 2006.)

Korkiamäki, Turtiainen & Vierula

sitä, ettei tapausaineisto kerro neuvottelujen tavanomaisuudesta. Lisäksi fokusoituminen kahden nuoren yksittäiseen neuvotteluun tuo esiin vain tuokiokuvan heidän asiakkuudestaan ja jättää näky-mättömiin sen ulkopuolisen elämän ja (palvelu)kokemukset. Kahden yksittäistapauksen aineisto palvelee kuitenkin hyvin itse ilmiön – ”puheliaisuuden” tai ”hiljaisuuden” – merkitysten ja seurausten yksityiskohtaista analyysia ja on siten myös tutkimuseettisesti perusteltu (ks. Yin 2009, 49–50).

Analysoimamme siirtoneuvottelut toteutettiin tilanteissa, joissa nuori oli siirtymässä tai hiljattain siirtynyt lastensuojelun avohuollon palveluista jälkihuoltoon. Nuoret asuivat jo omillaan. Neuvotteluihin osallistuivat nuoren lisäksi työntekijät lastensuojelun avo- ja jälkihuollosta ja toiseen myös ammatillinen tukihenkilö. Lisäksi paikalla oli tutkija, joka seurasi neuvotteluja muttei osallistunut keskusteluun. Neuvotteluista toinen kesti noin 40 minuuttia ja toinen hieman yli tunnin. Aineiston tuottamiseen ja käyttöön oikeuttava tutkimuslupa saatiin organisaatiolta, ja kaikki neuvottelun osapuolet antoivat suostumuksensa osallistumiseen. Tutkimushanke on käynyt läpi eettisen ennakoarvioinnin. Siirtoneuvotteluaineiston tuottamisessa kiinnitimme erityistä huomiota osallistumisen vapaaehtoisuuteen, informoituun suostumukseen, anonymiteettiin sekä mahdollisimman häiriöttömään ja osallistujia kunnioittavaan tutkijan läsnäoloon. Osallistujien pseudonymisoinnin toteutimme ensiarvoisen huolellisesti, koska yksittäistapausten tarkastelu sisältää tavanomaista suuremman riskin henkilökohtaisten tietojen esille tulemiseen.

Analyyssimme perustuu litteroidun aineiston vaiheittaiseen lähiluentaan (esim. Pöysä 2010), tutkijatriangulaatioon (Denzin & Lincoln 1994) ja laadullisen aineiston kuvailevaan kvantifiointiin (esim. Rytivaara ym. 2022). Lähiluennan ensimmäisessä vaiheessa tavoittelimme aineistolähtöistä kokonaiskuvaa neuvotteluista ja kiinnitimme huomioita siihen, ketkä puheenvuoroja käyttivät ja miten. Analysoidut neuvottelut kytkeytyivät nuorten siirtymään lastensuojelusta jälkihuoltoon, ja niitä yhdisti neuvottelujen institutionaalinen konteksti ja tehtävä. Neuvotteluissa esiintyi tutustumiseen, tiedonsiirtoon, nuoren tuen tarpeen arviointiin ja toiminnan suuntaamiseen liittyviä tavoitteita ja tehtäviä. Keskustelunaiheet liittyivät asumiseen, opiskeluun, toimeentuloon, harrastuksiin, perhe- ja ystäväsuhteisiin, terveyteen ja tuen tarpeisiin. Avohuollon työntekijät näyttäytyivät tiedon siirtäjinä ja jälkihuollon työntekijät tiedon vastaanottajina ja tarkentavien kysymysten esittäjinä. Lisäksi jälkihuollon työntekijät informoivat jälkihuollon palveluista.

Korkiamäki, Turtiainen & Vierula

Lähiluennan toisessa, syventävässä vaiheessa kohdistimme katseemme siihen, miten nuori asemoituu puhumisensa tai vaikeutensa kautta ja mitä nuoren "puheliasuus" tai "hiljaisuus" tällöin merkitsee. Laskimme nuorten ja työntekijöiden käyttämät puheenvuorot sekä nuorten puheenvuoroista minä-ilmaukset eli kohdat, joissa "minä/mä" yhdistyy verbiin, kuten "mä muutin" ja "mä teen", tai joissa "minä" on vahvasti läsnä nuoren kertoessa itsestään tai elämästään, kuten "mul meni hermot siihen" ja "mul oli säästössä rahaa". Huomioimme erikseen "en mä tiä" ja "en mä muista" -ilmaukset, jotka eroavat muista minä-ilmauksista: "en tiä" -ilmaukset voivat kertoa tietämättömyydestä ja epävarmuudesta, mutta ne saattavat viestiä myös haluttomuudesta osallistua keskusteluun tai toimia täytesanojen tavoin. Työntekijöiden puheenvuoroista laskimme nuorelle suunnatut sinä-ilmaukset sekä nuoreen viittaavat kolmannen persoonan hän-ilmaukset, jotka oli suunnattu toiselle työntekijälle, toisinaan nuoren nimeä käyttäen. Tällaista laajennettua minäanalyysia (ks. Gilligan ym. 2003; Gordon 2005) soveltamalla tarkastelimme, kuka neuvottelussa puhuu, kenelle ja miten. On kuitenkin hyvä huomioida, ettei kvantifiointi edellä kuvatulla tavalla ole yksiselitteistä. Tutkijoiden käymillä lukuisilla keskusteluilla ja täsmennyksillä olemme saavuttaneet jaetun ymmärryksen ilmausten laskentatavoista, mikä vahvistaa analyysin luotettavuutta.

Seuraavissa luvuissa hyödynnämme asemoitumisen käsitettä kuvaamaan sitä, miten nuoret analysoimissamme neuvotteluissa osallistuvat keskusteluun, millaisina puhujina ja äänensä käyttäjinä he näin ollen näyttäytyvät, sekä millaisia rooleja työntekijöille sen seurauksena rakentuu.

HILJAINEN MIRA JA PUOLESTAPUHUJAT

Aineistomme "hiljaiseksi" asemoituva nuori, Mira, on täyttämässä 18 vuotta ja lastensuojelun avohuollon asiakkuus on päättymässä. Neuvottelussa on Miran sekä lastensuojelun avo- ja jälkihuollon työntekijöiden lisäksi läsnä hänen ammatillinen tukihenkilönsä. Neuvottelun tarkoitus eli siirtyminen jälkihuollon piiriin tuodaan esiin heti alussa. Samalla käy ilmi, ettei Miran tilanteeseen kohdistu avohuollon puolelta erityistä huolta.

Neuvottelu käynnistyy avohuollon sosiaalityöntekijän puheenvuorolla ja etenee työntekijävetoisesti noudattaen kysymys-vastaus-rakennetta. Työntekijät käyvät läpi nuoren elämäntilannetta kysymyksiä esittäen ja mahdollisia tuentarpeita kartoittaen. Jälkihuollon

Korkiamäki, Turtiainen & Vierula

työntekijät kertovat jälkihuollon tarjoamasta tuesta. Vuorovaikutus rakentuu pääosin työntekijöiden puheenvuorojen varaan. He käyttävät yhteensä lähes 300 ja Mira 55 puheenvuoroa.

Miran 55 puheenvuorosta valtaosa on lyhyitä, yhden tai muutaman sanan mittaisia tai ammatillisen tukihenkilön puheenvuoroja myötäileviä ”joo”-ilmauksia. Toisinaan hän siirtää puheenvuoron työntekijälle lyhyillä vastauksilla, kuten ”*en mä tiää*” ja ”*en mä muista*”. Mira vaikenee tukihenkilön kannustuksesta huolimatta, ja vastaaminen saattaa jäädä tukihenkilölle silloinkin, kun kysymys on osoitettu suoraan Miralle. Hän kyllä korjaa esimerkiksi opiskeluhistoriaansa koskevan tiedon muttei ota kantaa työntekijöiden luonnehdintoihin itsestään tai tilanteestaan. Minä-puhe jää niukaksi: ensimmäiseen persoonaan muotoiltuja ilmauksia on yhteensä alle 20 ja niistä lähes puolet on ”*en mä tiää*” tai ”*en mä muista*” -ilmauksia.

Miran hiljaisuus huomioidaan neuvottelussa hänen persoonaansa liittyvänä asiana. Avohuollon työntekijät nostavat myönteisenä kehityksenä esiin puhumisen lisääntymisen verrattuna aiempaan, jolloin nuori oli vielä vaitonaisempi, ja tukihenkilö kertoo sen edellyttäneen kärsivällistä luottamussuhteen rakentamista: ”*no pitkä aika meni, että alettiin höpöttää ja olla, et aikansa menee et [hän tutustuu] uusiin ihmisiin*”.

Tutut ja uudet työntekijät asemoituvat siirtoneuvottelussa toisistaan poikkeavasti osittain Miran hiljaisuuden seurauksena. Heidän roolinsa ovat lähtökohtaisestikin erilaiset nuoren ”siirtäjinä” ja ”vastaanottajina”, mutta Miran vaitonaisuus vahvistaa näitä asemia ja haastaa jälkihuollon työntekijöiden välitöntä kommunikaatiota nuoren kanssa. Neuvottelu eteneekin paikoin työntekijöiden vuoropuheluna, jossa työntekijä kysyy ja toinen vastaa. Kuva Mirasta, hänen vahvuuksistaan sekä mahdollisista tuen tarpeista rakentuu pitkälti työntekijöiden ja erityisesti ammatillisen tukihenkilön, Riitan, kuvaamana:

AVOHUOLLON TT: Varmaan siinä viime vuoden puolella, kun Mira alkoi muuttaa omaan asuntoonsa, ni on puhuttu siitä, että työskentelypainopiste on enemmän itsenäistymistaidoissa tietysti, ja semmoisissa asioissa Riitta paljon varmasti oot auttanutkin, Kela-asioissa ja...

RIITTA: Joo ja siellä on kyllä saanu vääntää... Ja se, et nyt Mira on itse just ruoanlaitot ja kaikki tommoset, et hän on niin omatoiminen ja ei ollu siitä semmoista huoltakaan, kun Mira muutti yksin, et tietää et se tekee itte. [...] Mut se polviasia on semmoinen... et kuinka paljon se vaikuttaa mihinkin.

JÄLKIHUOLLON TT: Se voi vaikuttaa ihan sun [Miran] siihen urasuunnitelmaankin.

Korkiamäki, Turtiainen & Vierula

RIITTA: Nii, sitä just.

Riitta, joka on työskennellyt Miran tukihenkilönä tiiviisti ja vaikuttaa saavuttaneen häneen luottamuksellisen suhteen, käyttää paljon puheenvuoroja. Hän suuntaa useasti puheensa toisille työntekijöille mutta myös suoraan Miralle:

RIITTA: Mä ajattelen kans ja vaikka tiukkaa on, mut sit taas siin on kuitenkin [poikaystävä] käynyt vähän väliä töissä, mut... Mirakin kyllä hampaat irvessä vaan menee... Kyllä mä aika hyvin hänestä näen, jos on liian kireellä tai tiukilla se talous, et kun Mira helposti sit, ettei pyydä apua ja se et [oon] muisuttanu, et voi soittaa, voidaan käydä kaupassa ja... Tosi pientä rahaa sä oot saanut...

Miraa kuvatessaan ammatillinen tukihenkilö käyttää usein ”hän-puhetta” (n. 40 hän-ilmausta) ja puhuu ikään kuin nuoren puolesta, mikä on tyypillistä ”hiljaisen” nuoren siirtoneuvottelussa. Hän ottaa paikan Miran tukijana ja puolestapuhujana – ”hän on niin kiva tyttö” – mutta asemoituu samalla ”tietäjänä”. Kuva nuoresta, hänen tilanteestaan ja tuentarpeistaan rakentuu tukihenkilön ja ennestään tutun avohuollon työntekijän kertomana; ammattilaisten asema tiedon omistajana ja luovuttajana korostuu. Osoittamalla kuitenkin ajoittain puheensa myös suoraan nuorelle (reilut 20 sinä-ilmausta) tukihenkilö pyrkii pitämään Miran mukana keskustelussa. Siitä huolimatta Miran oma tarina hänen itsensä kertomana jää niukaksi.

Jälkihuollon työntekijät esittävät neuvottelussa täsmentäviä kysymyksiä ja asemoituvat tiedon vastaanottajina. Keskustelun siirryessä tulevaisuuteen he jälkihuoltoa koskevan institutionaalisen tiedon haltijoina ja välittäjinä kertoivat jälkihuollosta Miralle. Ennen kaikkea he näyttäytyvät institutionaalisen tehtävänsä edustajina, siinä missä Miralle entuudestaan tutun työntekijän ja ammatillisen tukihenkilön asemat rakentuvat henkilökohtaisemmassa suhteessa nuoreen. Vuorovaikutus uusien jälkihuollon työntekijöiden ja nuoren itsensä välillä jää vähäiseksi. Jälkihuollon työntekijät päättävät neuvottelun tiedustellen, onko vielä jotakin, mitä Mira haluaisi sanoa tai kysyä. ”Ei”-vastauksen jälkeen työntekijät jatkavat keskinäistä keskustelua asioista, joista on hyvä puhua seuraavassa, jälkihuollon asiakassuunnitelman laatimiseen keskittyvässä tapauksessa.

PUHELIAS JUULIA JA KESKUSTELUKUMPPANIT

”Puheliaaksi” asemoituvan, jo 18 vuotta täyttäneen Juulian siirto-neuvotteluun osallistuu hänen lisäksi työntekijöitä lastensuojelun avo- ja jälkihuollosta. Neuvottelu käynnistyy työntekijöiden esittäytymisillä, minkä jälkeen keskustellaan tapaamisen tarkoituksesta: noin vuotta aiemmin tehdyn jälkihuollon asiakassuunnitelman päivittämisestä. Neuvottelusta on tunnistettavissa ”työntekijä kysyy ja nuori vastaa” -rakenne, mutta keskustelu on alusta alkaen rönsyilevää ja etenee monin paikoin ”nuorivetoisesti”. Juulia käyttää neuvottelussa lähes yhtä monta (310) puheenvuoroa kuin työntekijät yhteensä (n. 440 puheenvuoroa).

Lastensuojelun avohuollosta tutut työntekijät ja Juulia rakentavat yhdessä kuvaa hänen tilanteestaan ja tuen tarpeistaan. Avohuollon työntekijät asemoituvat tiedon välittäjiksi, nuoren tuntijoiksi ja luottohenkilöiksi, mutta myös Juulia itse näyttäytyy oman tarinansa kertojana ja työntekijöiden tulkintojen täsmentäjänä ja korjaajana. Avohuollon työntekijät kertovat jälkihuollon työntekijöille nuoren tilanteesta myös kolmannessa persoonassa (n. 30 hän-ilmausta), mutta pääosin he kohdistavat puheensa suoraan nuorelle: sinä-ilmauksia esiintyy avohuollon työntekijöiden puheessa yli 130 kertaa. Neuvottelua hallitsevat kuitenkin nuoren minä-ilmaukset, joita on lähes 470. Juulia ottaa aktiivisesti osaa keskusteluun ja tuo vastauksissaan esiin itselleen tärkeitä ja ajankohtaisia asioita. Hän kertoo monisanaisesti konkreettisista tekemisistään ja arjen tapahtumista:

Mä muutin isompaan kämppään kun mulle tulee koira, niin mä en olis voinut ottaa sitä koiraa siihen asuntoon. Ja sit mä en jaksanu alkaa säätää, ku on sama vuokranantaja ja menee samat vuokravakuudet ja kaikki, nii sitten muutin eri asuntoon, koska se oli tyhjä. Ja just sen takia mä tarvin lisää verhoja, kun siellä on viis ikkunaa ja mun vanhassa kämpässä oli kaks.

Keskustelulle on tyypillistä myös, että Juulia tuo esiin omia näkemyksiään sekä haastaa, kiistää ja oikaisee työntekijöiden sanoimia ja tulkintoja silloin, kun sanottu ei vastaa hänen näkemyksiään. Erityisesti hän puuttuu avohuollosta tuttujen, jo pidempään nuoren kanssa työskennelleiden työntekijöiden tulkintoihin. Tulkitsemme tämän osoitukseksi suhteen luottamuksellisuudesta, sillä Juulian ja avohuollon työntekijöiden välinen keskustelu näyttäytyy omanlaisenaan, tiukkuudesta huolimatta tuttuudesta ammentavana ja huumoripitoisena sanailuna:

AVOHUOLLON TT: Juulia on tosiaan asunut nyt puolitoista vuotta itseksensä ja hyvin on pärjälllyt.

Korkiamäki, Turtiainen & Vierula

JUULIA: Suurimmaksi osaksi.

AH TT: No oothan sä nyt pärjännyt [naurahtelua]

JUULIA: No kyllä mä nyt saatana pärjään mut en rahallisesti!

AH TT: No, kyllä sä oot aika hyvin rahallisestikin pärjännyt.

JUULIA: No en nyt tiedä siitä.

[...]

AH TT: No kerroksä heille et kun sulla on kumminkin aika paljon...

JUULIA: En. Mulla oli tarina kesken ja sä keskeytit mut.

AH TT: Anteeks.

[...]

JUULIA: Joo emmä todellakaan jaksaa alkaa teidän kanssa miettimään, miten mä ongelmani ratkaisen ... ni pakko se on ite miettiä.

Työntekijät huomioivat Juulian suorapuheisuuden mutta myös kommunikoinnissa tapahtuneen myönteisen kehityksen:

AH TT: Sillon kun me ollaan ensimmäisen kerran nähty, niin sun kommunikointi on ollu tämmöstä [naurahtaa]. Mutta nyt sä oot selkeesti kasvanut.

JUULIA: En.

AH TT: Olet [naurahtelua]. Sun kommunikointi on ihan täysin erilaista.

JUULIA: Ei, jos mul on vaan hyvä päivä.

AH TT: Ja kun sä soitatkin, niin sä esität asian sillai asiallisesti. Et se ei enää tuu sillai huutamalla ja kiroomalla sieltä.

Avohuollon työntekijöiden ja Juulian sanaillessa keskenään jälkihuollon työntekijät asemoituvat institutionaalisesta roolistaan käsin tarkentavien kysymysten esittäjänä ja sen huolehtijana, että asiakassuunnitelman edellyttämät teemat tulevat käsitellyiksi rönsyilevästä keskustelusta huolimatta. Juulian avoimuus ja halukkuus kertoa itsestään tarjoavat kuitenkin jälkihuollon työntekijöille mahdollisuuden tarttua nuorta kiinnostaviin arjen teemoihin, kuten lemmikkieläimiin ja huonekasveihin. Keskustelu eteneekin paikoin vastavuoroisesti Juulian ja jälkihuollon sosiaaliohjaajan välillä, ja sosiaaliohjaaja ottaa suoran keskusteluyhteyden Juuliaan:

JÄLKIHUOLLON OHJAAJA: Eli sä tykkäät eläimistä. Mulla on siis kaks koira ja kissa.

JUULIA: Millasia koiria?

JH OHJAAJA: Mulla on kaks kääpiösnautseria.

JUULIA: Voi ei [naurahtelua] Sä voit ottaa ne joskus mukaan [naurahtelua].

JH OHJAAJA: Joo toinen on vähän vanhus, mutta toinen on semmoinen kolmevuotias, ni se jaksaa vielä mennä ja kulkee.

JUULIA: Kyllä.

Korkiamäki, Turtiainen & Vierula

Neuvottelun lopuksi jälkihuollon sosiaalityöntekijä pyytää Juuliasa kuvaamaan voimavarojaan ja vahvuuksiaan, sillä asiaa kysytään asiakassuunnitelmassa. Juulia kokee kysymyksen vaikeaksi eikä osaa vastata, muttei myöskään enää kiistä työntekijöiden esiin nostamia monia vahvuuksia. Vaikka Juulia muutoin asemoituu aktiiviseksi osallistujaksi ja oman tarinansa kertojaksi, hänen vahvuuksiensa luonnehdinta neuvottelun loppupuolella jää avohuollon työntekijöille. Neuvottelu päättyy eläimistä jutusteluun sekä keskusteluun tulevasta yhteydenpidosta.

JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Olemme kuvanneet kahta lastensuojelun jälkihuollon siirtoneuvottelua, joista toisessa nuori puhuu paljon ja toisessa on vaitonainen, ja tarkastelleet, mitä nuoren asemoituminen hiljaiseksi sivusta seuraajaksi tai puheliaaksi osallistujaksi merkitsee neuvottelun kululle ja muiden läsnäolijoiden asemoitumisille. Nuoren asemoitumisella ”hiljaiseksi” tai ”puheliaaksi” vaikuttaa olevan merkitystä myös sille, miten vahvasti institutionaaliset tavoitteet ohjaavat neuvottelua, sekä sille, tuleeko nuori ja hänen tilanteensa neuvottelussa ymmärretyksi ”oikein”. Kyse on kuulluksi tulemisen ja kuulematta jäämisen problematiikasta sekä siitä, missä määrin kohtaamiset onnistuvat tavoittamaan nuoren elämissä maailmaa. Lapsen tai nuoren hiljaisuus voi nähdäksemme haastaa olennaisesti sitä, miten lapsi tai nuori lähtöinen, heidän tarpeitaan, toiveitaan ja kyvykkyyksiään huomioiva ja kunnioittava vuorovaikutus toteutuu sosiaalityön asiakastilanteissa.

Kuten muissa sosiaalityön institutionaalisissa ympäristöissä (ks. esim. Raitakari 2006; Anis 2008; Jokinen 2016) myös jälkihuollossa neuvottelut ovat institutionaalisen vuorovaikutuksen tilanteita ja ohjautuvat ensisijaisesti organisatoristen tavoitteiden ja käytäntöjen mukaisesti. Molemmat analysoimamme siirtoneuvottelut olivat tarkoitukseltaan ja asetelmaltaan tutustumis- ja tiedonsiirtotapah-tumia, joiden ensisijainen institutionaalinen tavoite, asiakassuunnitelman laatiminen tai tarkentaminen, tuli esiin neuvottelun aluksi ja sen päätteeksi. Keskustelujen aiheet noudattivat jälkihuollon asiakassuunnitelmassa määritellyjä teemoja, läsnäolijat määrittyivät vakiintuneen käytännön mukaisesti, ja neuvottelut etenivät pääosin perinteisen kysymys–vastaus -rakenteen mukaisesti. Tätä voidaan pitää tarkoituksenmukaisena, sillä se varmistaa osaltaan, että organisaation lakisääteiset velvoitteet ja sille asetetut muodolliset tehtävät tulevat hoidetuksi. Samalla voidaan kysyä, missä määrin tavoiteltu nuori lähtöisyys toteutuu neuvotteluissa: saako nuori ää-

Korkiamäki, Turtiainen & Vierula

nensä kuuluviin instituutionaalisten tavoitteiden ohjaamisessa vuorovaikutustilanteissa?

Sisältönsä ja symmetriansa osalta tarkastelemamme siirtoneuvottelut poikkesivat toisistaan. Ensimmäisessä neuvottelussa työntekijät käyttivät valtaosan puheenvuoroista nuoren ollessa vaiti tai vastatessa vain lyhyesti esitettyihin kysymyksiin. ”Hiljaiseksi” asemoituminen ilmeni lisäksi ”en tiedä” -vastauksissa sekä siinä, ettei nuori haastanut neuvottelun rakennetta tai kiistänyt työntekijöiden tulkintoja. Nuori jätti vastaamisen tutulle työntekijälle usein silloinkin, kun kysymys oli suunnattu hänelle itselleen. Vastaavia keskustelusta vetäytymisen tapoja ovat tunnistaneet esimerkiksi Kalari ja Raitakari (2021) tutkiessaan lasten ja sosiaalityöntekijöiden vuorovaikutusta.

Toisessa neuvottelussa nuori käytti runsaasti puheenvuoroja ja toi aktiivisesti esille omia näkemyksiään. Tämäkin neuvottelu eteni jälkihuollon asiakassuunnitelman pääteemoja mukaillen, mutta keskustelu oli rönsyilevää. Nuoren vastaukset olivat pitkiä ja laveita, ja hän korjasi, haastoi ja täsmensi työntekijöiden kuvauksia ja tulkintoja itsestään ja tilanteestaan. Nuori myös kertoi oma-aloitteisesti elämästään, arjestaan ja kiinnostuksen kohteistaan. Merja Anis (2008, 96) teki samankaltaisen havainnon tutkiessaan maahanmuuttajataustaisten lasten puhuja-asemia lastensuojelun asiakasneuvotteluissa: aktiiviset lapset käyttivät omia keinojaan, kuten koväänistä puhetta, tullakseen kuulluiksi sekä vastustivat aikuisten määritelmiä itsestään.

Tulkintamme mukaan siirtoneuvottelun institutionaalinen luonne korostui nuoren ”hiljaisuuden” seurauksena. Tällöin neuvottelu eteni työntekijävetoisesti, ja esiin nousivat instituution tehtävän mukaiset, asiakassuunnitelmassa mainitut asiat. Ne ovat kiistatta merkityksellisiä siirryttäessä sijaishuollosta jälkihuoltoon, mutta se, mikä nuoren itsensä mielestä on tärkeää, jää hämäräksi. Tämä haastaa siirtoneuvottelulle asetetun toisen keskeisen tavoitteen, nuoren ja uusien työntekijöiden toisiinsa tutustumisen sekä luontevan ja luottamuksellisen jatkotyöskentelyn edistämisen, saavuttamista. (Ks. Stenvall ym. 2015.)

”Puheliaan” nuoren aktiivisuus siirtoneuvottelussa puolestaan edisti vapaamuotoista ja vastavuoroista keskustelua nuoren ja työntekijöiden kesken ja toi neuvotteluun epämuodollisemman sävyn. Jälkihuollon asiakassuunnitelma keskeisine teemoineen vaikutti taustalla, mutta neuvottelu ei edennyt yksin sen sanelemana. Nuoren ”puheliaisuus” helpotti myös tutustumista siirtymävaiheessa:

Korkiamäki, Turtiainen & Vierula

”vastaanottavat” työntekijät saivat paljon tietoa nuoren kertoessa monisanaisesti itsestään, ja yhteisten kiinnostuksen kohteiden löytyminen ja niiden ympärille rakentuva vastavuoroinen vuorovaikutus oletettavasti edistivät luontevan ja luottamuksellisen työskentelysuhteen rakentumista (ks. Stenvall ym. 2015).

Aiempien tutkimusten mukaan institutionaaliset reunaehdot osaltaan määrittävät, minkälaiset asemoitumiset puhujina ja äänensä käyttäjinä ovat osapuolille mahdollisia (esim. Eskonen ym. 2006; Raitakari 2006; Anis 2008; Kalari & Raitakari 2021; Kemppainen ym. 2023). Myös analysoimissamme jälkihuollon siirtoneuvotteluissa näkyivät institutionaaliin vuorovaikutustilanteisiin liittyvät valta-asetelmat ja -odotukset. ”Puheliaskin” nuori antoi lopulta työntekijöiden luonnehtia piirteitään ja kyvykkyksiään. Tällainen epäsymmetria on väistämätöntä auttamisinstituutioissa tapahtuvissa vuorovaikutustilanteissa (Jokinen 2016), mutta tulostemme mukaan asiakkaan tietoinen tai tahdosta riippumaton asemoituminen vaikenevaksi sivustaseuraajaksi tai oma-aloitteiseksi tarinansa kertojaksi voi vahvistaa tai liudentaa epäsymmetriaa. Tulkintaamme tukee Tuula Gordonin (2005) päätelmä, jonka mukaan runsaiden minäilmausten käyttö kertoo toimijuudesta neuvottelutilanteessa. Myös Kemppaisen kollegoineen (2023) kuvaama vahva kerronnallisen toimijuuden tila ilmeni oikaisu-, perustelu-, vastustus- ja aktiivisuuspuheena. Aineistomme ”puheliaskin” nuori käytti runsaasti tällaisia puhetapoja.

Nuoren vaikenemistakin voidaan tarkastella toimijuutena ja tapana käyttää valtaa (ks. Jokinen ym. 2004, 12). Aineistomme perusteella emme voi tietää, onko ”hiljaisen” nuoren vaikenemisessä kyse omavalintaisesta mielenilmauksesta, passiivisesta välinpitämättömyydestä vai siitä, että instituutio rakenteillaan ja käytänteillään asemoi hänet äänettömäksi (ks. Korkiamäki 2015, 134–135). Jos nuori kokee luottamuspulaa tai mieltää äänenhaltijan roolin kuuluvan hänen sijastaan työntekijöille, organisaatiolle tai systeemille, voi aktiivista puhuja-asemaa olla vaikea ottaa. Kysymys voi kuitenkin olla myös persoonallisuuden piirteistä ja temperamentista. Onkin hyvä pohtia, jääkö aran, ujon tai introvertin nuoren ääni aina palvelujärjestelmässä hiljaiseksi. Huomattava on myös, että institutionaalisen vuorovaikutuksen tilanteissa tilaa ja valtaa on mahdollista ottaa muullakin tapaa kuin puhumalla, mutta nauhoitetuista neuvotteluista tuotettujen litteraatioiden perusteella emme ole päässeet analysoimaan neuvottelujen nonverbaalia vuorovaikutusta.

Korkiamäki, Turtiainen & Vierula

Suvi Raitakari (2006, 191) havaitsi nuorten palvelukohtaamisia analysoidessaan, että nuoret ja aikuiset asemoituivat vastauksena toistensa asemoitumiseen. Myös omassa tutkimuksessamme työntekijät asemoituivat eri tavoin riippuen nuoren hiljaisuudesta tai puheliaisuudesta. Lisäksi työntekijän asema ja tehtäväkuva asettivat omat reunaehdonsa: sosiaalityöntekijän, -ohjaajan ja tukihenkilön roolit ja asemat ovat lähtökohtaisesti erilaiset. Ammattilaisten asemoitumiset vaihtelivat myös sen mukaan, kuinka hyvin he tunsivat nuoren elämäntilanteen ja -historian. Nuorelle entuudestaan tutut henkilöt näyttäytyivät molemmissa analysoimissamme neuvotte luissa tiedon siirtäjinä ja jälkihuollon työntekijät tiedon vastaanottajina. Asetelma kuitenkin korostui ”hiljaisen” nuoren neuvottelussa. Kun nuori ei itse osallistunut keskusteluun ja avoimuuden ajalta tuttu työntekijä puhui nuoren puolesta, työntekijä asemoitui tietäjäksi, tiedon välittäjäksi ja nuoren puolesta puhujaksi – näyttäytyen samalla nuoren tuntijana ja tukijana. Silloin kun nuori vaikennee, hänen puolestaan puhumisen voikin tulkita paitsi nuoren äänen si-vuuttamisena myös nuoren ”äänitorvena” toimimisena. Tuttuuden ja siihen pohjautuvan tiedon merkityksen voi ajatella korostuvan juuri siirtymätilanteissa, jolloin nuori siirtyy uuden palvelun piiriin ja hänen tuen tarvettaan kartoitetaan. Hiljaiselle nuorelle hänen historiaansa ja persoonaansa tunteva ”asianajaja” voikin olla osoitus kuulluksi ja ymmärretyksi tulemisesta. Epäselväksi kuitenkin jää, kokeeko vaikeneva nuori itseään koskevat luonnehdinnat paikkansa pitäviksi: tuleeko hän tilanteineen ja palvelutarpeineen nähdäksi ja ymmärretyksi haluamallaan tavalla?

”Vastaanottaville” työntekijöille nuoren hiljaisuus merkitsi haasteita välittömässä kommunikaatiossa nuoren kanssa. Nuoren ja jälkihuollon työntekijöiden välillä ei juuri ollut suoraa vuorovaikutusta. Tällä saattaa olla seurauksia luottamussuhteen muodostumiselle ja nuoren kanssa työskentelylle jatkossa. Kun työntekijä puhuu nuoren puolesta ja nuori ei itse osallistu keskusteluun, on myös vaikea arvioida, jääkö jotakin nuoren mielestä tärkeää kertomatta.

Kun nuori puolestaan asemoitui aktiiviseksi keskustelijaksi ja kertoi monisanaisesti elämästään, jälkihuollon uudet työntekijät saattoivat tarttua nuoren esiin nostamiin aiheisiin ja rakentaa vastavuoroista keskusteluyhteyttä nuoreen. Tämän voi ajatella rakentavan toimivaa ja henkilökohtaista suhdetta työntekijän ja nuoren välille (Stenvall ym. 2015). Aktiivisen puheella osallistumisensa kautta nuori voi myös varmistaa tulevaisuutta ymmärretyksi haluamallaan tavalla. Keskusteluun osallistuva nuori voi nostaa esiin itselleen tärkeitä aiheita sekä kiistää tai vahvistaa työntekijöiden tulkintoja. Mahdollista on, että hän kokee tulleensa kuulluksi ja ymmärretyksi

Korkiamäki, Turtiainen & Vierula

paremmin kuin nuori, joka syystä tai toisesta on vuorovaikutustilanteessa hiljainen. Aineistomme kaksi erilaista puhujana asemoitumisen tapaa tekevätkin näkyväksi, miten erilaisista lähtökohdista jälkihuollon työskentely nuoren kanssa voi alkaa. Lisäksi näkyviin tulee, miten vaativassa tilanteessa työntekijät ovat silloin, kun nuori ei puhu. Instituution ohjaamassa strukturoidussa neuvottelukehityksessäkin on hyvä huomioida nuorten persoonien erilaisuus, kun suunnitellaan tutustumiseen ja työskentelyn käynnistymiseen vartavaa aikaa ja menetelmiä.

Auttamistyön institutionaalisissa vuorovaikutustilanteissa pyritään usein luomaan kokonaiskuvaa asiakkaan tilanteesta ja hänen tuen tarpeestaan. Samalla luodaan kuvaa asiakkaasta. Molemmissa analysoimissamme siirtoneuvotteluissa yhdeksi keskeiseksi funktioksi tiedon siirtämisen ja jatkotyöskentelysuhteen rakentamisen ohella vaikutti nousevan nuoren minäkäsityksen vahvistaminen pärjäävänä nuorena aikuisena. ”Hiljaisen” nuoren kohdalla tehtävä asemoitui ammatilliselle tukihenkilölle ja rakentui pitkälle puhumiseen kannustamisen ja siihen liittyvän myönteisen kehityksen kautta: hiljaisuudestaan huolimatta nuori puhui nyt enemmän kuin aiemmin. Myös ”puhelias” nuori tuli kehuksi puhumiseen liittyen: kielenkäyttö oli muuttunut aiempaa asiallisemmaksi ja siistimmäksi. Nuorten puhumisen ja kielenkäytön myönteiseen kehittymiseen liittyvä viesti oli tulkintamme mukaan suunnattu paitsi nuorta luonnehtivaksi informaatioksi ”vastaanottajille” myös nuorille itselleen vahvistamaan heidän myönteistä käsitystään itsestä.

Samalla puhumisen kommentointi kertoo siitä, mitä aikuistuvalla nuorelta odotetaan ja toivotaan. Asiallisen kielenkäytön lisäksi omien asioiden ja näkemysten esiin tuominen – riittävä ja sopiva puheliaisuus – ovat merkkejä toivotuista piirteistä ja instituution odotamista ”sinuuksista” (Raitakari 2006, 277). Ammattilaisten tehtävä on ohjata nuoria kohti yhteiskunnallisesti toivottua aikuisuutta ja siihen kuuluvaa (puheellaan) osallistumista, mutta voidaan myös kysyä, mitä vaatimus olla ”sopivasti puhelias” merkitsee piirteiltään ja ominaisuuksiltaan erilaisille nuorille.

Puhuttu tai kirjoitettu kieli on keskeinen osa ihmisten välistä kommunikatiota, vuorovaikutusta ja sosiaalityön ammatillisia käytäntöjä. Ongelmalliseksi kielen valta-aseman tekee se, että sosiaalityössä kohdataan aina lapsia, nuoria ja aikuisia, jotka hiljenevät, vaikenevat tai vetäytyvät puhetilanteissa. Tässä artikkelissa esittämiemme tulosten perusteella asiakkaan hiljaisuus on omiaan vahvistamaan osallistujien välisiä hierarkioita ja vuorovaikutuksen instituutiolähtöisyyttä. Lisäksi hiljaisuuden seurauksena voi olla, että asiakas ja

Korkiamäki, Turtiainen & Vierula

hänen tilanteensa tulevat ”väärin” tulkituiksi. Siinä missä itseään kyvykkäästi puheella ilmaiseva asiakas kykenee vahvistamaan tai kiistämään palvelutarpeensa ja saamiensa palvelujen asianmukaisuuden, vaikenevan asiakkaan palvelutarve jää vahvemmin muiden ihmisten oletusten ja tulkintojen varaan. Kyse on yhdenvertaisesta mahdollisuudesta tarkoituksenmukaisten palvelujen saantiin sekä erilaisten ihmisten yksilöllisten piirteiden huomioimisesta palveluja järjestettäessä. Hyödyntämällä vaihtoehtoisia, muusta kuin kielellisestä vuorovaikutuksesta ammentavia menetelmiä onkin nähdäksemme mahdollista edistää erilaisille ihmisille luontevia itsestään ja elämästään kommunikoimisen tapoja ja tuottaa yhdenvertaista tiedollista kumppanuutta sosiaalityön asiakastyössä.

VIITE

1 Jälkihuoltoyksikössä toteutettu etnografia on kokonaisuudessaan osa laajempaa ”Hyvää jälkeä” -tutkimushanketta (STM/VTR 2021–2023, joka sisältää myös muuta, esimerkiksi nuorten kokemuksiin keskittyvää, aineistoa (<https://projects.tuni.fi/hyvaajalkea/>).

KIRJALLISUUS

- Aaltonen, Sanna & Hästbacka, Noora & Kivijärvi, Antti (2018) Metelin, kohinan ja hiljaisuuden kohtaaminen hyvinvointipalvelujen haasteena. Teoksessa Sanna Aaltonen & Antti Kivijärvi (toim.) Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 199–220.
- Ahponen, Helena (2009) Valkoinen talvitakki ja muita tabuja vammaisuudesta. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) Tabujen kahleet. Tampere: Vastapaino, 90–116.
- Anis, Merja (2008) Sosiaalityö ja maahanmuuttajat. Lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinnat. Helsinki: Väestöliitto.
- Bamberg, Michael (2004) Positioning with Davie Hogan. Stories, tellings, and identities. Teoksessa Colette Daiute & Cynthia Lightfoot (toim.) Narrative analysis: Studying the development of individuals in society. Thousand Oaks: Sage, 135–157.
- Davies, Bronwyn & Harré, Rom (1999) Positioning and Personhood. Teoksessa Rom Harré & Luk van Langenhove (toim.) Positioning theory. Moral Contexts of Intentional Action. Bodmin, UK: Blackwell Publishers, 32–52.
- Denzin, Norman & Lincoln, Yvonna (1994) The Sage Handbook of Qualitative Research. Thousand Oaks: Sage.

Korkiamäki, Turtiainen & Vierula

- Eriksson, Päivi & Koistinen, Katri (2005) Monenlainen tapaustutkimus. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus.
- Eskonen, Inkeri & Korpinen, Johanna & Raitakari, Suvi (2006) Vallan määrittämät lapsi- ja asiantuntijapuhujat: faktaa, selontekoja ja kokemuksia. Teoksessa Hannele Forsberg, Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim.) *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia*. Jyväskylä: PS-kustannus, 21–44.
- Gilligan, Carol & Spencer, Renée & Weinberg, Katherine & Bertsch, Tatiana (2003) On the Listening Guide: A Voice-Centered Relational Method. Teoksessa Paul Camic, Jean Rhodes, & Lucy Yardley (toim.) *Qualitative research in psychology: Expanding perspectives in methodology and design*. Washington DC: American Psychological Association, 157–172.
- Gordon, Tuula (2005) Toimijuuden käsitteen dilemmoja. Teoksessa Anneli Meurman-Solin & Ilkka Pyysiäinen (toim.) *Ihmistieteet tänään*. Helsinki: Gaudeamus, 114–130.
- Günther, Kirsi (2015) Asiakasdokumentaatio arviointina mielenterveys-työn arjessa: Tutkimus ammatillisesta kirjaamisesta. *Acta Universitatis Tamperensis* 2108. Tampere: Tampere University Press.
- Harré, Rom & van Langenhove, Luk (1999) (toim.) *Positioning theory. Moral Contexts of Intentional Action*. Bodmin, UK: Blackwell Publishers.
- Hirschovits-Gerz, Tanja & Weckroth, Niina & Heino, Tarja (2022) Ikkuna aikuistumiseen. Selvitys lastensuojelun jälkihuollon ja ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten tuesta ja palveluista. Helsinki: THL.
- Honkasalo, Marja-Liisa (2004) Jotain jää yli: Ruumiillisuuskonstruktio- nismien ja eletyn jälkeen. Teoksessa Eeva Jokinen, Marja Kaskisaari & Marita Husso (toim.) *Ruumis töihin! Käsite ja käytäntö*. Tampere: Vas- tapaino, 305–328.
- Hotari, Kaisa-Elina & Oranen, Mikko & Pösö, Tarja (2013) Lapset lasten- suojelun osallisina. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) *Lastensuojelun ytimissä*. Helsinki: THL, 149–164.
- Hyvärinen, Sauli & Pösö, Tarja (2018) Johdanto. Teoksessa Tarja Pösö & Sauli Hyvärinen (toim.) *Lasten haastattelu lastensuojelussa*. Jyväskylä: PS-kustannus, 7–27.
- Jaakola, Anne-Mari & Karttunen, Teija & Svenlin, Anu-Riina (2024) Sosi- aalityöntekijöiden osaaminen ja lapsen kehitystieto tilannearvioinnissa. Teoksessa Johanna Kiili, Anne-Mari Jaakola, Merja Anis, Tuuli Lampo- nen & Elina Stenvall (toim.) *Lapsiperheiden ja lastensuojelun sosiaali- työ*. Helsinki: Gaudeamus, 107–121.
- Jaakola, Anne-Mari & Pölkki, Pirjo & Vornanen, Riitta (2023) Lapsen ti- lanteen arvioinnin osatekijät ja lapsikeskeisyys suomalaisilla sosiaali- työntekijöillä. *Yhteiskuntapolitiikka* 88 (5–6), 513–524.
- Jokinen, Arja (2016) Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välinen suhde. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttinen, Tiina

Korkiamäki, Turtiainen & Vierula

- Lehto-Lundén, Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus, 138–147.
- Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (2004) (toim.) Puhua vastaan ja vaieta – Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2016) Diskurssianalyysi: teorit, peruskäsitteet ja käyttö. Tampere: Vastapaino.
- Juhila, Kirsi (2018) Aika, paikka & sosiaalityö. Tampere: Vastapaino.
- Jäppinen, Maija & Heino, Eveliina & Turtiainen, Kati (2024) Vieraskielisyyteen liittyvät kysymykset ja asioimistulkkaukset lastensuojelun sosiaalityössä. Teoksessa Johanna Kiili, Anne-Mari Jaakola, Merja Anis, Tuuli Lamponen & Elina Stenvall (toim.) Lapsiperheiden ja lastensuojelun sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus, 140–156.
- Kalari, Tuuli & Raitakari, Suvi (2021) Vuorovaikutuksen rikkoutuminen lapsen ja sosiaalityöntekijän haastattelukohtaamisessa. *Janus* 29 (3), 229–248. <https://doi.org/10.30668/janus.96002>
- Karjalainen, Anna Liisa & Wallenius-Penttilä, Kristiina (2020) Eri tavoin kommunikoivien kohtaaminen sosiaali- ja terveysalan työssä. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Kempainen, Heta & Simola, Tarja & Koivula, Tanja (2023) Lapsen lähi-suhdeväkivaltakokemusten kerronnallinen toimijuus institutionaalisessa vuorovaikutuksessa. *Janus* 31 (2), 145–162. <https://doi.org/10.30668/janus.109422>
- Ketola, Kimmo & Knuutila, Seppo & Mattila, Antti & Vesala, Kari (2002) Puuttuvat viestit. Nonkommunikaatio inhimillisessä vuorovaikutuksessa. Helsinki: Gaudeamus.
- Korkiamäki, Riikka (2015) Lasten ja nuoren arkisen toimijuuden tukeminen. Teoksessa Jouni Häkli, Kirsi Pauliina Kallio & Riikka Korkiamäki (toim.) Myönteinen tunnistaminen. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 171. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 131–164.
- Korkiamäki, Riikka & Hedman, Johanna & Vierula, Tarja & Eronen, Tuija (2025) Tunnustuskamppailut jälkihuollon sosiaalityössä. Teoksessa Aini Pehkonen, Aino Kääriäinen, Riitta-Liisa Kinni & Piia Puurunen (toim.) Vaativa sosiaalityö. Jyväskylä: SoPhi, 174–192.
- Lastensuojelulaki 417/2007. <https://finlex.fi/fi/lainsaadanto/2007/417>. Luettu 11.3.2025.
- Moghaddam, Fathali & Harré, Rom (2010) Words, conflicts and political processes. Teoksessa Fathali Moghaddam & Rom Harré (toim.) Words of Conflict, Words of War: How the language we use in political processes sparks fighting. Santa Barbara, CA: Praeger, 1–27.
- Mutanen, Heli & Siivonen, Päivi (2016) Narratiivinen positiointianalyysi ja nuorten aikuisten toimijuus työpajaympäristössä. *Aikuiskasvatus* 36 (2), 84–98.
- Muukkonen, Tiina & Tulensalo, Hanna (2018) Tutustumalla lapsi tulee

Korkiamäki, Turtiainen & Vierula

- näkyväksi – pienen lapsen kokemusten kuuleminen lastensuojelussa. Teoksessa Sauli Hyvärinen & Tarja Pösö (toim.) Lasten haastattelu lastensuojelussa. Jyväskylä: PS-kustannus, 131–144.
- Paananen, Jenny & Lindeman, Meri & Lindholm, Camilla & Luodonpää-Manni, Milla (2023) Kieli, hyvinvointi ja haavoittuvuus: Kohti kielellistä osallisuutta. Helsinki: Gaudeamus.
- Pohjola, Anneli (2009) Tabut auttamisen paradoksina. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) Tabujen kahleet. Tampere: Vastapaino, 69–89.
- Pöysä, Jyrki (2010) Lähiluku vaeltavana käsitteenä ja tieteidenvälisenä metodina. Teoksessa Jyrki Pöysä, Helmi Järviluoma & Sinikka Vakimo (toim.) Vaeltavat metodit. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, 331–360.
- Raitakari, Suvi (2006) Neuvottelut ja merkinnät minuuksista – vuorovaikutuksellisuus ja retorisuus nuorten tukiasumisyksikön palavereissa ja tukisuunnitelmissa. Acta Universitatis Tamperensis 1183. Tampere: Tampere University Press.
- Rytivaara, Anna & Lätti, Johanna & Härkönen, Saaga & Wallin, Anna (2022) Suuntaviivoja eläytymismenetelmätutkimusten luotettavuuden arviointiin. Teoksessa Saaga Härkönen, Johanna Lätti, Anna Rytivaara & Anna Wallin (toim.) Kasvatuksen muuttuvat työ- ja toimintaympäristöt: 10 eläytymismenetelmätutkimusta. Tampere: Tampere University Press, 313–338.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (STM) (2019a) Lastensuojelun jälkihuollon uudistamistyöryhmän loppuraportti (2019) Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:43. Helsinki: STM.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (STM) (2019b) Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:8. Helsinki: STM.
- Stenvall, Elina & Korkiamäki, Riikka & Kallio, Kirsi Pauliina (2015) Arjen moninaisuuden tavoittaminen tutustumisen kautta. Teoksessa Jouni Häkli, Kirsi Pauliina Kallio & Riikka Korkiamäki (toim.) Myönteinen tunnistaminen. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 171. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 39–61.
- Stevanovic, Melisa & Lindholm, Camilla (2016) Keskusteluanalyysi – Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta. Tampere: Vastapaino.
- THL (2023a) Lastensuojelu 2023. Tilastoraportti 19/2024. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2024043024171>. Luettu 11.3.2025.
- THL (2023b) Lastensuojelun käsikirja. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/lasten-ja-nuorten-lastensuojeluopas/lastensuojelun-toiminta/jalkihuolto-ja-itsenaistyminen/jalkihuollon-asiakassuunnitelma>. Luettu 13.3.2025.
- Vierula, Tarja (2017) Lastensuojelun asiakirjat vanhempien näkökulmasta. Acta Universitatis Tamperensis 1827. Tampere: Tampere University Press.

Korkiamäki, Turtiainen & Vierula

- Vierula, Tarja & Saukkola, Saara (tulossa 2026) "Kun se tuntee mut ja tietää mun taustat, se on se tärkeä asia" – Sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten näkemyksiä tunnustussuhteista auttamisinstituutioissa. Teoksessa Anu-Riina Svenlin, Tiina Lehto-Lundén & Tuuli Lamponen (toim.) Sosiaalityötä lasten ja nuorten kanssa. Helsinki: Gaudeamus.
- Välikoski, Tuula-Riitta & Pösö, Tarja & Huhtanen Raija (2020) Kuulemistilaisuus institutionaalisen vuorovaikutuksena lapsen huostaanoton valmisteluprosessissa. *Janus* 28 (4), 323–340. <https://doi.org/10.30668/janus.89056>
- Yin, Robert K. (2009) *Case Study Research. Design and Methods*. Thousand Oaks: Sage.

English Summary

Riikka Korkiamäki & Pirjo Turtiainen & Tarja Vierula: The talkative and the silent – The positioning of a young person in a meeting regarding their transition from transition from in care into aftercare into aftercare

In this article, we investigate two institutional meetings with two young social work clients, who are transitioning from child protection services into aftercare services. In one meeting, the young person uses her voice a lot, and in the other meeting, the young person remains rather silent. Through researcher triangulation, cumulative reading of the recorded and transcribed meetings, and the quantification of 'I', 'you' and 'she/her' mentions, we ask what a young client's position as 'talkative' or 'quiet' means. The findings reveal that the meetings are mostly guided by institutional objectives and practices. However, a client's position as talkative or quiet affects what is discussed in the meeting, the symmetry of the meetings, the roles of the social workers, and how the young person may feel understood and recognized in the interaction. These give insight and perception for how to think about the necessity of talk and language in social work practice.